

4.2022 PÄÄKIRJOITUS

Eettinen kestävyys- osaaminen ammatti- kasvatuksessa

Jani Siirilä

FT, yliopettaja
Haaga-Helia ammattikorkeakoulu,
Ammatillinen opettajakorkeakoulu
jani.siirila@haaga-helia.fi

Hannu L. T. Heikkinen

KT, professori
Jyväskylän yliopisto
hannu.l.t.heikkinen@jyu.fi

Liisa Postareff

KT, Dos., Johtava tutkijayliopettaja
HAMK
liisa.postareff@hamk.fi

Kimmo Mäki

KTT, korkeakoulupedagogiikan yliopettaja
Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
kimmo.maki@haaga-helia.fi

Teknologisoituvassa maailmassa kohtaamme monimutkaisia ongelmia, joita on vaikea - joskus aivan mahdoton - ratkaista. Suurimpia haasteita ovat ympäristöön liittyvät kysymykset, joista polttavimpia ovat ilmastonmuutos ja lajinkato, jotka uhkaavat jopa ihmislajin olemassaoloa. Aikaamme onkin kuvattu ekokriisin aikakaudeksi. Näihin aikamme

suuriin uhkiin pyritään löytämään ratkaisuja koko ihmiskunnan voimin. Yksi tärkeimmistä globaaleista toimijoista on Yhdistyneet Kansakunnat, jonka puitteissa luotu Agenda 2030 konkretisoi kestävä kehityksen tavoitteita kaikkien maailman maiden kansallisen politiikan ja käytäntöjen kehittämisen pohjaksi. Näiden tavoitteiden pohjalta muotoiltu kestävä kehityksen yhteiskuntasitoumus sanoittaa Suomen osaavaksi hyvinvointiyhteiskunnaksi, joka uudistuu joustavasti maa-

ilman muutosten myötä. Tämä yhteiskuntasitoutumus pyrkii rakentamaan kirkkaampaa tulevaisuusnäkymää vuoteen 2050 kurkottaen. Sitoumuksen tavoitelausumat velvoittavat meitä rakentamaan yhteiskuntaa, jossa luonnon kantokykyä ei ylitetä ja luonnonvaroja käytetään kestäväällä tavalla (Suomen kestävän kehityksen toimikunta, 2016). Suomi pyrkii saavuttamaan hiilineutraaliuden vuoteen 2035 mennessä ja pysäyttämään luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen vuoteen 2030 mennessä.

Samaan aikaan ihmisten toiminnasta aiheutuvat kasvihuonekaasupäästöt ovat jo muuttaneet ilmastoa merkittävästi. Ilmakehän kasvihuonekaasujen pitoisuudet, lämpötila ja merenpinta kohoavat ja jäätiköt vetäytyvät nopeammin kuin tuhansiin vuosiin (IPCC, 2022). Ihmiskunnan suurin oppimishaaste onkin oppia toimimaan kestäväällä tavalla (Åhlberg, 2006, s. 29).

Koulutus on kestävyys siirtymän avain. Toisin sanoen koulutuksen tulee edistää tietoja, taitoja ja asennoitumisen tapoja, jotka mahdollistavat käytäntöjen muuttamista kestäviksi. Näitä tarvittavia yksilöiden ja yhteisöjen valmiuksia on viime aikoina tullut tavaksi kutsua kestävyysosaamiseksi, joka on suora käänнос Euroopan unionissa yleistyneestä käsitteestä *sustainability competences* (esim. Bianchi, 2020). Kestävyysosaaminen nähdään välttämättömäksi ehdoksi Euroopan vihreälle siirtymälle (*green transition*). Kestävyysosaamisen tärkeä ulottuvuus on kyky tehdä eettisesti oikeita ratkaisuja monimutkaisissa tilanteissa. Käsillä oleva teemanumero puretuukin tämän eettisen kestävyysosaamisen kehittämiseen ammatillisen koulutuksen ja korkeakoulutuksen kentällä.

Ilmiötä voidaan lähestyä myös ekososiaalisen sivistyksen tai käytännöllisen viisauden käsitteiden kautta. Ammatillisen koulutuksen työelämä läheisyys korostaa käytännöllisen viisauden merkitystä. Sivistys näkyy ja vaikuttaa yhteiskunnassamme osaamisena, luovuutena, osallisuutena, globaalina ja yhteiskunnallisena vastuuna, kansainvälisyytenä, moninaisuuden ymmärtämisena, toisista välittämisenä ja hyvinvointina. Sivistynyt ihminen kokee elämän merkityksellisenä, ja merkityksellisyyden kokemus lisää luottamusta yhteiskuntaan ja yhteiskunnassa (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2019). Ekososiaalisesti sivistynyt ihminen ymmärtää oman toiminnan vaikutukset toisiin ihmisiin, luontoon ja yhteiskuntaan. Tämä korostaa systeemijattelun merkitystä. Se on kykyä osista muodostuvan kokonaisuuden hahmottamiseen, mikä tarkoittaa maailman hahmottamista moninäkökulmaisesti erilaisista kytköksistä muodostuvana kudelmanä. Tätä sivistyksellistä päämäärää meidän koulutuksen järjestäjien tulisi vaalia niin ammatillisessa kuin korkeakoulupedagogiikassa.

Ympäristön ongelmat kietoutuvat monin tavoin toisaalta talouteen ja tuotantoon, toisaalta kysymyksiin oikeudenmukaisuudesta. Ongelmat ovat sisäkkäisiä ja yhteen punoutuneita: yhtä ei voi ratkaista ilman, että samalla yritettäisiin selvittää muita. Toimintaympäristössämme, jossa harvoin on yhtä ainoaa oikeaa vastausta, tarvitaan monialaista ja uudistuvaa osaamista. Aikamme ekokriisin ratkominen on täynnä kompleksisia, jopa pirullisia ongelmia (*wicked problems*). Tyypillistä niille on, että ne vaikuttavat toisiinsa epälineaarisesti vuorovaikutusprosessien välityksellä ja muuttavat toinen toistaan odottamattomasti. Koulutuksen tulee tarjota oppiville asiantuntijoille työkaluja kompleksisuusajatteluun. Sen ytimessä on

kokonaisvaltainen näkemys, jossa asiat ja ilmiöt ovat kietoutuneena toisiinsa (Puustinen & Jalonen, 2020).

Vihreän siirtymän muutosajureina toimivat EU:n tavoite pyrkiä ensimmäiseksi hiilineutraaliksi maanosaksi maailmassa. Tämän tavoitteen taustalla ovat ilmastomuutos ja luonnon ekologisen kantokyvyn ylittyminen, jotka ovat perustavanlaatuisen uhka Euroopalle ja koko maailmalle. Vihreä siirtymä liittyy kokonaisvaltaisesti esimerkiksi puhtaampiin energiaratkaisuihin ja teknologisiin innovaatioihin, liikenteeseen, maatalouteen, teollisuuteen tai kaupunkien yhdyskuntasuunnitteluun. Haasteita on paljon, ja niihin pyritään vastaamaan Euroopan vihreän kehityksen ohjelman avulla. Ohjelman tavoitteena on tehdä EU:sta moderni, resurssitehokas ja kilpailukykyinen talous, jossa vuoteen 2050 mennessä ei enää aiheuteta kasvihuonekaasujen nettopäästöjä, ja talouskasvu on erotettu luonnonvarojen käytöstä. EU:n ilmastolain kautta päästövähennystavoite on yli 55 % vuoteen 2030 mennessä (Euroopan komissio, 2021). Vihreä siirtymä läpileikkaa kaikki ammatti- ja toimialat tulevaisuudessa luoden uusia työpaikkoja ja osaamisvaateita. Tähän muutostarpeeseen myös koulutuksen järjestäjien tulee vastata.

Tulevaisuuden koulutuksen tulee entistä vahvemmin huomioida monipuolisesti tulevaisuudessa tarvittavat taidot, jotta yhteiskunnan valmius vastata kompleksisiin haasteisiin voidaan turvata. OECD:n oppimiskompassi (OECD, 2018) korostaa reflektion ja toimijuuden merkitystä keskeisinä tulevaisuuden taitoina: sekä yksilöiden että yhteisöjen tulee kyetä reflektomaan omaa toimintaansa ja tunnistaa millaista osaamista heidän tulee kehittää tulevaisuutta varten. Oppimiskompassi korostaa myös hyvinvoinnin merkitys-

tä koulutuksen päämääränä. Korkeakoulu-pedagogiikan kentällä onkin viime aikoina korostunut, miten tukea opiskelijoiden opiskeluhuvinvointia sekä oman toiminnan ja hyvinvoinnin reflektointia ja tunnistamista (mm. Honkanen ja muut, 2022). Tarvitsemme oppimisympäristöjä, joissa opettajien tukemana opiskelijoilla on mahdollisuus asettaa itsenäisesti ja ryhmänä tavoitteita, ratkoa autenttisia ja kompleksisia ongelmia monitieteisissä ryhmissä sekä reflektoida omaa toimintaansa ja hyvinvointia yksilöllisestä ja yhteisöllisestä näkökulmasta.

Euroopan unioni pyrkii vauhdittamaan hiilineutraaliin yhteiskuntaan siirtymistä myös digitalisaation keinoin. Vastuulliset työtehtävät liittyvätkin konkreettisesti esimerkiksi uuden yrityksen ympäristöstrategian ja porrastettujen sertifiointijärjestelmien mahdollisuuksiin, ESG rahoitusinstrumenttien tuntemiseen, digitaalisten tuotteiden ja palvelujen hiilijalanjälkilaskennan osaamiseen, kestävän työn sertifiointijärjestelmien tuntemiseen, materiaalityön osaamiseen, digitaalisten tuotteiden ympäristövaikutusten arviointiin, tuotteiden ja palvelujen elinkaarianalyysin osaamiseen, vastuullisuusanalyysin osaamiseen tai kiertotalouteen.

Koulutuspoliittisen päätöksenteon taustalla tulee olla ymmärrys siitä, että ekologisen, sosiaalisen, kulttuurisen ja taloudellisen kestävyuden haasteet ovat vahvasti toisiinsa sidoksissa. Samanaikaisesti etenevät vihreän siirtymän ja digitalisaation trendit, väestörakenteen muutosta unohtamatta, ovat ilmiöitä, joihin koulutuksen järjestäjien tulee vastata. Tarvitaan systeemistä ajattelua, jonka kautta voidaan hahmotella näiden toisiinsa monin tavoin kytkeytyvien ongelmien kietoutuneisuus. Myös ratkaisujen tulee olla siksi sellaisia, että niiden moninaiset vaikutukset tunnistetaan.

Muutosta on edistettävä samanaikaisesti kaikilla koulutuksen tasoilla varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen. Erityisen tärkeää on kehittää ammattikasvatuksen ja jatkuvan oppimisen käytäntöjä, joita käsitellään tässä teemanumerossa.

Teemanumeron sisältö

Tässä Ammattikasvatuksen aikakauskirjan teemanumerossa tarkastellaan eettiseen kestävyysosaamiseen ammattikasvatuksessa liittyviä teemoja pääkirjoituksen lisäksi neljän vertaisarvioidun artikkelin voimin.

Salla Sipari, Sari Helenius, Nea Vänskä, Raisa Foster ja Arto O. Salonen (2022) avaavat *Osallistuva tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiokumppanuus ammattikorkeakoulukontekstissa* tutkimuksessaan näkökulmia tutkimus-, kehitys- ja innovaatio (TKI) toimintaan, joka voi vastata kompleksisiin ekososiaalisiin ongelmiin monialaisessa ammattikorkeakoulukontekstissa. Tutkimuksessa todetaan, että osallistuvan TKI-kumppanuuden ydintekijöitä ovat yhdenvertainen osallistuminen, moninainen osaaminen ja systeeminen kehkeytyminen. He kuvaavat, kuinka eettinen kestävyysosaaminen syntyy siitä, että jatkuvassa muutoksessa toimivat TKI-kumppanit oppivat yhdessä tuottamaan ja käyttämään uutta tietoa kestävästä hyvinvoinnin edistämiseksi. Siksi osallistuvalla TKI-kumppanuudella on potentiaalia toimia yhteiskunnallisen uudistumisen katalyyttinä nykyajan kompleksisia ekososiaalisia haasteita ratkottaessa.

Susanna Niinistö-Sivuranta ja Kimmo Mäki (2022) tarkastelevat *Ekososiaalista sivistystä edistävä pedagoginen johtaminen - Tapaustutkimus suomalaisten korkeakoulujen strategioiden kestävyysosaamisen tavoitteista* artikkelissaan korkeakoulujen strate-

gioista nousevia merkityksiä suhteessa pedagogiseen johtamiseen erityisesti ekososiaalisen sivistyksen ja kestävyysosaamisen näkökulmista. Tutkimuksen tuloksena syntyi jäsentely korkeakoulujen strategioiden ilmaisemista merkityksistä suhteessa ekososiaaliseen sivistykseen, kestävyysosaamiseen ja pedagogisen johtamisen tavoitteisiin. He toteavat, että strategioista löytyi laajan pedagogisen johtamisen viitekehityksen sekä ekososiaalisen sivistyksen ja kestävyysosaamisen näkökulmista paljon merkityksiä, mutta strategiassa ne on usein ripoteltu läpileikkaavasti erilaisten strategisten tavoitteiden alle.

Kolmannessa artikkelissa *Opettajien näkemyksiä globaalien aiheiden käsittelystä toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa Suomessa* Riikka Suhonen, Hannele Cantell, Antti Rajala ja Arto Kallioniemi (2022) nostavat esiin ammatillisten perustutkintojen opettajien näkemyksiä globaalien aiheiden käsittelystä toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa Suomessa. Tutkimuksessa todetaan, että vaikka tutkimuksen perusteet eivät tue suunnitelmallista syventymistä globaaleihin aiheisiin ammatillisessa koulutuksessa, aiheet nousevat esiin oppilaitosten arjessa ja niitä käsitellään pääosin spontaaneilla keskusteluilla opetuksen ja ohjaamisen yhteydessä. Opettajat näkevät globaalit aiheet tärkeiksi moninäkökulmaisuuksien ja yhteenkietoutuneisuuden ymmärtämisen, tulevaisuuden työelämän sekä vastuullisena kansalaisena toimimisen näkökulmista.

Teemanumeron viimeisessä artikkelissa *Aloittavien opettajaopiskelijoiden näkemys opettajasta ja koulusta kestävään elämäntapaan kasvattajana* Tommi Hämäläinen, Mikko Hiljanen ja Matti Rautiainen (2022) tarkastelevat sitä, millaisena aloittavat luokan- ja aineenopettajaopiskelijat näkevät koulun ja opettajan roolin kestä-

vään elämäntapaan kasvattajana sekä, mitä aloittavat opettajaopiskelijat odottavat opettajankoulutukselta suhteessa kestävään elämäntapaan. Tutkimuksessa selvisi, että opiskelijat näkevät opettajan roolin keskeisenä, mutta opiskelijaryhmien välillä on näkemyseroja. Luokanopettajaopiskelijat katsoivat opettajan roolin tärkeämmäksi kuin aineenopettajaopiskelijat, jotka eivät aina välttämättä nähneet yhteyttä opettajan roolin ja kestävyyskasvatuksen välillä. Myös odotukset opettajankoulutukselle jakoivat opiskelijoita.

Lähdeluettelo

- Bianchi, G. (2020). *Sustainability competences*. Euroopan komissio. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/200956>
- Euroopan komissio. (2021). *Eurooppalainen ilmastolaki*.
- Honkanen, E., Nikander, L., Postareff, L., & Isacsson, A. (2022). Pedagogisia ratkaisuja korkeakouluopiskelijoiden hyvinvointiin. Teoksessa K. Mäki, & L. Vanhanen-Nuutinen (toim.), *Korkeakoulupedagogiikka: Ajat, paikat ja tulkinat*. Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. haaga-helia.fi/sites/default/files/file/2022-08/Korkeakoulupedagogiikka_screen.pdf
- Hämäläinen, T., Hiljanen, M. & Rautiainen, M. (2022). Aloittavien opettajaopiskelijoiden näkemys opettajasta ja koulusta kestävään elämäntapaan kasvattajana. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 24(4), 64–79.
- IPCC. (2022). *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. The Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press.
- Niinistö-Sivuranta, S., & Mäki, K. (2022). Ekososiaalista sivistystä edistävä pedagoginen johtaminen - Tapaustutkimus suomalaisten korkeakoulujen strategioiden kestävyysosaamisen tavoitteista. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 24(4), 28–45.
- OECD. (2018). *The Future of Education and Skills*. Education 2030.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2019). *Sivistystä tiedolla, taidolla ja tunteella*. Opetus- ja kulttuuriministeriön strategia 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Puustinen, A., & Jalonen, H. (2020). Kompleksisuusajattelu – ymmärtämistä edistävä uusi lähestymistapa vai vanhaa viiniä uudessa pullossa? Teoksessa P. Vartiainen, & H. Raisio (toim.), *Johtaminen kompleksisessä maailmassa* (ss. 15–36). Gaudeamus.
- Sipari, S., Helenius, S., Vänskä, N., Foster, R., & Salonen, A. O. (2022). Osallistuva tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiokumppanuus ammattikorkeakoulukontekstissa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 24(4), 10–27.
- Suhonen, R., Cantell, H., Rajala, A., & Kallionie mi, A. (2022). Opettajien näkemyksiä globaalien aiheiden käsitteystä toisen asteen ammatillisessa koulutuksessa Suomessa. *Ammattikasvatuksen aikakauskirja*, 24(4), 46–63.
- Suomen kestävän kehityksen toimikunta. (2016). *Suomi, jonka haluamme 2050 – Kestävän kehityksen yhteiskuntasitoumus*.
- Åhlberg, M. (1998). *Kestävän kehityksen pedagogiikka ja yleisdidaktiikka*. Joensuun yliopisto, Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.